

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY REKVALIFIKACÍ VOJÁKŮ Z POVOLÁNÍ

Strukturální přestavba našeho hospodářství (související s probíhající ekonomickou reformou) na straně jedné, jakož i postupný přechod k poloprofesionální armádě (vycházející z doktríny ČSFR) na straně druhé nastolily na pořad dne rekvalifikaci nejen širokých vrstev obyvatelstva naší společnosti, ale i vojáků z povolání.

Obrana země založená na principu rozumné dostatečnosti a staronový systém průběhu služby vojáků z povolání, vycházející především ze systému kratších záväzků, vyžadují systematicky a každoročně připravovat část vojáků z povolání na povolání civilní. Přitom teprve v r. 2005, kdy by měl být podle současných úvah přechod k poloprofesionální armádě dokončen, bude roční počet rekvalifikujících se vojáků z povolání pravděpodobně stabilizován. Vzhledem k přijatým opatřením v redislukaci vojsk i rámcovému harmonogramu postupného snižování počtů ČSA lze předpokládat, že největší požadavky na rekvalifikaci budou v blízkém období, tj. asi do r. 1995.

V podmínkách přechodu k tržnímu hospodářství obecně platí, že otázka rekvalifikací není jen otázkou ekonomickou a sociální, ale i politickou. Proto nestačí ve státním rozpočtu na vlastní rekvalifikace vyčlenit finanční prostředky a zabezpečit rekvalifikované po dobu rekvalifikace (viz Zákon č. 1/1991 Sb. o zaměstnanosti), ale do určité míry jim i garantovat uplatnění v novém oboru, což je největší problém. (Ignorace tohoto požadavku je politickou chybou, která může mít dalekosáhlé následky.) Přitom není tajemstvím, že možnosti přeškolení v krajích s největším procentem nezaměstnanosti jsou velmi omezené, natož v místech malých posádek, kde bude mezi vojáky z povolání nejvíce zájemců. Připočteme-li k tomu přetrvávající nedostatek bytů na většině území republiky a další hlediska (zaměstnání, či školní docházka jejich rodinných příslušníků, zahrádka, chata, chalupa, rodinný domek apod.), které v našich podmínkách omezují volný pohyb pracovních sil, běžný v hospodářsky vyspělých zemích, je zřejmé, proč se dosud rekvalifikace v celostátním měřítku neprosadily. To všechno dohromady pak nejen, že zvyšuje sociální napětí ve společnosti, ale vyvolává i politickou radikalizaci nezaměstnaných, která zpětně ohrožuje stabilitu budované demokratické společnosti. Z toho plyne jednoznačný závěr, že v současné době nelze přeškolení organizovat jenom na tržních principech (nabídka - poptávka), ale musí do nich aktivně vstupovat stát.

Problém rekvalifikace vojáků z povolání před odchodem z činné služby není tak jednoduchý, jak by se na první pohled zdálo. Přitom u důstojníků bude poněkud složitější, než u praporčků, což je dáno některými zvláštními aspekty zastávaných funkcí i jejich nejvyšším dosaženým vzděláním. To si také uvědomují země ES, které na organizaci rekvalifikace vojáků z povolání v bývalých zemích Varšavské smlouvy vyčlenily zhruba 200 milionů DM. Není tajemstvím, že jejich prvořadým zájmem je, aby vojáci z povolání byli po odchodu do zálohy s novým pracovním zařazením spokojeni a nestali se (v opačném případě) zdrojem sociálního a politického napětí ve společnosti. Přitom spokojenost v civilním zaměstnání je

do značné míry ovlivněna výstupními podmínkami z činné služby. Obecně platí: čím lepší jsou výstupní podmínky, tím má voják z povolání nižší nároky na nové pracovní zařazení i na případnou rekvalifikaci.

Aby rekvalifikace měla pro občana smysl, musí zabezpečit:

- uplatnění v oboru, který byl předmětem přeškolení (pokud možno v blízkosti trvalého bydliště),
- nejmenší snížení životní úrovně,
- minimální zhoršení společenského postavení (vyplývající především z dosaženého nejvyššího vzdělání a zastávané funkce),
- uspokojení ze sebeuplatnění v novém oboru.

Jde tedy o splnění podmínek, jejichž dosažení je mnohdy velmi problematické. Pokud tedy občanovi přeškolení ani výhledově nezabezpečí všechny čtyři požadavky, potom je vnitřně nespokojen, nepodává zpravidla v novém zaměstnání požadované výkony (což zejména v podmínkách tržního hospodářství má na něho zpětně záporný vliv) a přemýšlí o novém zaměstnání.

Výběr oboru rekvalifikace není obecně jednoduchou záležitostí, zejména ve společnosti, která přechází k tržnímu hospodářství, kde průvodními jevy jsou:

- pokles veškeré výroby a s tím spojený růst nezaměstnanosti (zejména v důsledku ztráty odbytiště),
- racionalizace veškeré pracovní činnosti (odstranění "přezaměstnanosti"),
- strukturální přestavba ekonomiky (vznikání nových pracovních míst v soukromém sektoru je pomalejší, než rušení míst ve státním a již privatizovaných podnicích).

Proto vytýpování vhodného oboru rekvalifikace občanem bez poradenské služby je prakticky nemožné. Přitom pracovní úřady nemají pro tuto činnost dostatek odborníků ani podkladů. V armádě pak tento problém má ještě druhou stránku - případnou nesrovnatelnost (ev. i nevyužitelnost) vzdělání získaného v armádě se vzděláním civilním (zejména u některých věkových starších příslušníků). A tak rekvalifikující se voják právem očekává, že na konci přeškolení obdrží doklad potvrzující srovnatelnost jeho vzdělání v novém oboru se vzděláním dosaženým v armádě - zejména středoškolským a vysokoškolským. A právě tato skutečnost představuje největší problém, protože není odpovídajícím způsobem právně zakotvena.

Již dnes se ale ukazuje, že rekvalifikace plná, nikoli částečná, spočívající v pouhém zaučení v oboru, bude pro občana dlouhodobou záležitostí, která podle našich zkušeností představuje:

- až 2,5 roku u oborů zásadně odlišných a
- až 1,5 roku u oborů příbuzných, samozřejmě při denních formách studia.

Je logické, že o plnou rekvalifikaci budou mít především zájem mladší příslušníci společnosti. U věkově starších příslušníků naopak plné přeškolení není účinné. Navrhovaná právní úprava (viz připravovaný Zákon o ČSA) ale předpokládá, že rekvalifikace bude trvat 3 až 5 měsíců, což je podstatně méně, než je potřebné. Takovéto přeškolení ovšem umožňuje občanovi pouze získat základní orientaci v novém oboru, to představuje prakticky jenom zaučení. A tak proces rekvalifikace bude muset mít několik etap, které bude občan absolvovat postupně, jak se bude v novém oboru uplatňovat. Skutečná délka rekvalifikace bude především záviset na:

- struktuře rekvalifikujících se občanů (tj. jejich současných oborech a kvalifikacích),
- stupni (tj. zaučení, vyučení, případně úplné střední nebo vysokoškolské vzdělání),
- formě (denní, večerní, dálkové; dosavadní zákonná úprava předpokládá pouze denní formu).

Přitom zanedbatelné nebudou ani další hlediska, jako: —

- ekonomičnost (tj. zejména dostatek studujících),
- ubytovací a stravovací kapacity rekvalifikačních středisek,
- dostatek vhodných odborníků, učeben a UVZ ve střediscích přeškolení,
- šířka rekvalifikace apod.

A tak se může stát, že některé obory se budou otevírat např. jedenkrát za 2 až 3 roky, což je z hlediska zájemců nepřijatelné.

Současný neutěšený stav v oblasti rekvalifikace ukazuje, že chybí vládní koncepce. Jak se má občan kvalifikovaně rozhodnout, když v této otázce nemá jasno ani federální vláda. Strukturální přestavba hospodářství je totiž ponechána zcela tržním principům bez ohledu na známé a konkrétní potřeby našeho hospodářství, o čemž svědčí i snaha vlády po zrušení ministerstva pro strategické plánování. Úřady práce pouze sledují zrušená a nově vznikající místa, a to je poněkud málo. Chybí i stimulace rekvalifikačních středisek. Proto jich také dosud mnoho nevzniklo. Pokud se tato situace nezmění, nebudou rekvalifikace účinné a zájem o ně se nezvýší. Záporně působí i nepropracovanost systému stupňovitosti přeškolení, jakož i chybějící zákonodárná úprava dokladů o rekvalifikaci (tuto otázku neřeší ani Zákon č. 172/1990 Sb., ani Zákon č. 1/1991 Sb.). Jejich vyřešení bude stěžejním problémem a úkolem nejbližšího období, přitom iniciativa škol v tomto případě může sehrát rozhodující roli.

Rekvalifikace příslušníků armády, odcházejících z činné služby, mají ještě některé zvláštnosti, které nelze pominout. Naprostá většina z nich má:

- ukončené vysokoškolské (důstojníci) nebo středoškolské (praporčíci) vzdělání,
- úzké a mnohdy speciální vojenskoodborné vzdělání, ztěžující rekvalifikaci,
- bohaté zkušenosti z práce s lidmi a řízení pracovních kolektivů,
- zkušeností z práce se speciální technikou,
- vypěstovaný pocit odpovědnosti za svěřený pracovní úsek a s tím související potlačené osobních zájmů před zájmy armády,
- nevhodný věk pro plnou rekvalifikaci.

Tyto skutečnosti tak předurčují jejich zájem zejména o manažerství, případně o výchovatelskou (ev. pedagogickou) práci. Na druhé straně je třeba si ale uvědomit, že možnosti pracovního uplatnění v místech většiny posádek byly vždy poměrně nízké, a proto mnoho bývalých příslušníků armády dojíždí do zaměstnání i desítky km. Tím je dána i možnost jejich nového uplatnění ve zmíněných oblastech. Navíc světovým trendem je, aby manažerské funkce zastávali věkově mladší odborníci, zpravidla do 35 let.

Aby rekvalifikace vojáků z povolání byly účinné, je bezpodmínečně nutné, aby se jimi FMO koncepčně zabývalo, a to zejména ve výše kritizovaných oblastech. Z tohoto pohledu je třeba jenom přivítat ustavení příslušné komise při FMO. Bez vhodné statistiky, vycházející na jedné straně z požadované struktury ČSA (založené na principu rozumné dostatečnosti v obraně státu), na druhé straně z případných přání a zájmů odcházejících vojáků, včetně možností regionů posádek, organizovat rekvalifikace vojáků z povolání nelze, protože půjde o ztrátovou záležitost. Proto bude nutné přeškolení v armádě řídit a koordinovat. Přitom úloha centrální instituce by měla být svěřena nějaké škole. Vojenská akademie v Brně (dále VA) svým mozkovým potenciálem, tradicemi a zkušenostmi i umístěním je pro tento úkol přímo předurčena. Celoarmádní rekvalifikační středisko (CARS) by mohlo být postaveno na hospodářském základě. Tím by se vyřešilo mnoho problémů. Ustavení CARS při VA do určité míry ale komplikuje situaci, protože se při jednotlivých katedrách VA začínají postupně zřizovat (v rámci systému celoživotního vzdělání vojáků z povolání) celoarmádní školici, vzdělávací

a vědeckovýzkumná střediska. Přesto si myslím, že lze nalézt vhodné soužití i spolupráci obou těchto institucí, jak dále uvedu.

Podobné návrhy na soustředění rekvalifikací již vznikly. Mají ale jeden zásadní nedostatek, a to, že přezírají nutnost úzké spolupráce rekvalifikačních středisek se školami, protože ty mají největší přehled o současném stavu oboru i požadavcích na práci v něm. V tom je úloha škol nezastupitelná. Přitom CARS by kromě vlastního přeškolení mělo plnit především úlohu koordinátora v celoarmádním měřítku. Tím je iniciativa dalších škol nedotčena.

Z předchozího výkladu je zřejmé, že není možné tento problém v ČSA vyřešit během jednoho týdne, a to na základě možností škol, tak jak si to představují někteří funkcionáři FMO/SVŠ. Vždyť možnosti škol, vzhledem k připravovanému omezení budou poměrně široké. A tak se na VA otázkami rekvalifikací již delší dobu zabýváme. V nejbližším období (tj. asi na počátku r. 1992) by měl akademický senát projednat a navrhnout:

- ▲ zřízení CARS při VA na komerčním základě,
- ▲ statut CARS a jeho organizační řád,
- ▲ zřízení (celoarmádní) poradenské služby pro zájemce o rekvalifikace (při VA),
- ▲ ve spolupráci s fakultami rekvalifikační obory, délku přeškolení a doklady o něm,
- ▲ příslušné legislativní úpravy,
- ▲ provedení potřebných celoarmádních statistických průzkumů příslušnými orgány FMO; jako vzor může v tomto směru posloužit průzkum provedený ve francouzské armádě po skončení války v Alžiru v šedesátých letech.

O všech přijatých návrzích a doporučeních by pak mělo být FMO informováno.

K otázkám rekvalifikací jednotlivé fakulty naší akademie přistupují diferencovaně s uvážení zvláštností svého zaměření. Pokud se týče fakulty elektrotechnické a stavební, již jsem příslušníkem, pak navrhované obory rekvalifikace vycházejí jak z výše citovaných zásad, tak možností kateder (příp. celoakademických kateder), které se nejvíce budou podílet na jejich uskutečnění. Přitom je brána v úvahu další zásada, a to že nový obor by měl být dostatečně široký, aby občanovi v případě nutnosti umožňoval snadné a rychlé doškolení či přeškolení. Nezanedbatelnou skutečností budou i snahy úspěšných absolventů základních rekvalifikačních kursů dokončit si svoji rekvalifikaci (již ale v záloze) v původním CARS. Důvody jsou zřejmé, je proto zbytečné se jimi podrobněji zabývat. Jedním z nejvážnějších jsou návaznost přeškolení a doklady o něm. Již dnes lze předpokládat, že další stupně rekvalifikace budou organizovány převážně jako dálkové a večerní.

Elektrotechnický a elektronický průmysl prochází hlubokým útlumem, který vychází z nízké konkurenční schopnosti a s ní související velké zaostalosti československého elektrotechnického průmyslu. Nicméně tato situace nemůže trvat věčně, protože moderní hospodářství se bez elektrotechniky a elektroniky neobejde. To si uvědomují i případní zahraniční investoři. Navíc stupeň elektronizace a automatizace našeho hospodářství je poměrně nízký. Ze známých důvodů je účelné organizovat přeškolení v širších oborech než v užších. Proto jsou navrhovány následující nosné obory rekvalifikace:

- slaboproudá elektrotechnika,
- výpočetní technika,
- přístrojová, regulační, automatizační technika a robotika.

Rovněž stavebnictví prochází velkým útlumem, souvisejícím se silným omezováním investiční výstavby. Uvolněné kapacity se postupně přesouvají ve prospěch méně nákladných rekonstrukcí a údržby zanedbaného stavebního fondu. Proto také navrhovaným oborem rekvalifikace je údržba a rekonstrukce současného stavebního fondu.

Tyto čtyři poměrně široké obory by měly být především na úrovni vysokoškolské, přičemž celková délka rekvalifikace by dosáhla (podle vstupních kvalit uchazečů) 2 až 2,5 roku. Předpokládá se, že základní (první) stupeň bude trvat až 5 měsíců. Je samozřejmé, že se přeskokem pro středoškoláky nebráníme, nicméně chceme je organizovat spíše výjimečně, což souvisí s tím, že jsme vysokou školou.

Kromě těchto čtyř rekvalifikačních oborů mohou odborníci fakulty organizovat celou řadu krátkých (týdenních až měsíčních) kursů. Tyto by měly především charakter zdokonalovací, přeskolovací, či doškolovací a umožnit proto jejich absolventům lepší uplatnění v oblastech:

- výpočetní techniky, automatizace a robotiky,
- elektrotechniky, elektroniky a radiolokace,
- televizní techniky,
- měřicí techniky,
- letecké elektrotechniky,
- telekomunikační techniky,
- automatizace inženýrských prací (AIP),
- řízení a vědecké organizace práce,
- reprografické a rozmnožovací techniky apod.

Tyto kursy by byly zvlášť vhodné pro absolventy příbuzných oborů, kteří najdou v záloze odpovídající uplatnění. Absolvování těchto kursů před odchodem do zálohy proces rekvalifikací výrazně zlevňuje.

Náklady na studium jednoho pracovníka lze odhadnout přibližně na 5000 Kčs měsíčně (při cenách z r. 1990), bez jeho sociálního zabezpečení podle zákona (odhadnutá částka vychází ze snížených nákladů na studium vysokoškoláků). Tyto náklady mohou s postupující inflací dosáhnout až dvojnásobku! Přitom se předpokládají skupiny nejméně po 15 studujících, aby bylo toto studium účinné. Případné studium středoškoláků nebude nijak výrazně levnější.

Rekvalifikací by se profesionálně (tj. v rámci CARS, či ARS) mohli věnovat pedagogové, které postihne snižování počtů, a kteří o to projeví zájem. Podle našich odhadů by to mohlo být až 30 % současných počtů, což by plně potřeby armády pokrylo (dokonce by bylo možné nabídnout volné kapacity úřadu práce i civilnímu sektoru, což by přineslo armádě i ekonomický užitek). Kolik z nich by bylo možné proškolit v zemích Evropského společenství jako budoucího školitele, lze dnes těžko odhadnout, protože se při tom budou projevovat zejména věkové a jazykové překážky.

Článek si klade za cíl poukázat na některé problémy související s připravovanými rekvalifikacemi vojáků z povolání a nastínit možné způsoby jejich řešení - samozřejmě bez nároků na úplnost. V některých případech byl značně kritický k současnému stavu, nicméně zároveň naznačoval možná východiska vedoucí ke zlepšení. Přitom některé uvedené návrhy jsou i budou předmětem dalších jednání a diskusí na různých úrovních, zejména školách a FMO.